

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.2331(UIF)

VOLUME - 7 | ISSUE - 6 | MARCH - 2018

अधिकारपरस्त नारीनुं नाटक : जालका

Dr. Hitesh Gandhi

M.Phil., Ph.D. , Supervising Teacher for Ph.D. and Associate Professor Ratansinhji Mahida College, Rajpipla, Gujarat.

प्रस्तावना :

वैश्विक कला आंदोलनो, चिन्तन अने विश्व साहित्यना परिचय प्रभाव थकी ऊभी थयेली नूतन - आधुनिक संवेदनाना कारणे मानव अने मानवजीवनमां आवेल परिवर्तन आ समयना सर्जको माटे रसनो विषय बने छे. मानवजीवनमां रहेला पारस्परिक विरोधनी संकुल न कळाय तेवी निगुढ परिस्थितिना कारणे उदभवता भावविश्वनी विविध अर्थछाया धरावता मानवनुं चि आधुनिक गुजराती नाटय सर्जकोअे निरुप्युं छे. भावभूमिकाअे जोइअे तो लाभशंकर ठाकरे काहे कायेल शोर मचायेरे.पीळगुलाब अने हुं. चिनु मोदीअे अश्वमेघ, जालका मधुराये कोइ पण अेक फूलनुं नाम बोलो तो कुमारनी अगाशी सितांशुअे केम मकनजी कयां चाल्या ? खग्रास आ माणस मद्रासी लागे छे. हसमुख बाराडीअे आखु आयखुं फरीथी श्रीकान्त शाहे तिराड नेगेटीव सुभाषा शाहे प्रपंच जेवा नाटकमां मानव चरित्रना अस्तित्वनी पीडा अनुभवता.सिस्टम / व्यवस्थानो भोग बनता, लग्नोतर संबंध बांधता अतीरागी, मत्सर भाव अनुभवता स्त्रीना प्रभावमां वामणां बनी जता जोवा मळे छे. नोंधनीय बाबत अे छे के पुरुषचरित्र करतां स्त्री चरित्र वधु आकर्षक अनेवधु पासादार बन्या छे.

वर्षा सुधी दबायेली कचडायेली, सबस्टान्डर्ड अने अबळा बनी रहेली नारीने सामाजिक व्यवस्थामां आवेल फेरफारना कारणे महत्त्वो दरजजो मळतो गयो. वैश्विक विचारणा - ज्ञान विचानना कारणेजागृत बनेली समान हकक मांगीने समोवडी बनी छे. कायदाकीय रक्षण मळता सता स्थान सुधी प्होचे छे कयारेक तेना अत्यांतिक स्वरुपे आधुनिकनारी पुरुष करतां पोताने चढीयाती प्रस्थापित करवा उदंड बनीने अधिकारपरस्त बने छे. जे आधुनिक गुजराती नाटककारनी संवेदनानो विषय बनी रहे छे. आथी समाज संसारथी छूटी पडी गयेली, पोताना ज अस्तित्वनी शोध करती, मनोरुण, आत्मरतिथी पीडाती, परपीडनवृत्ति धरावती, अधिकारपरस्त नारी चरित्र जोवा मळे छे.

जालका (चिनु मोदी) नाटकमां जालका केन्द्रस्थ पात्र छे. संकुलता, रहस्यमत्कता, भव्यता, करुणता, महत्त्वकांक्षा, वात्सल्य प्रेम, अधिकार भावनाथी भरेलुं तेनुं चरित्र आधुनिक गुजराती नाटकोना बहु आयामी श्रेष्ठ चित्रांकनोमांनुं अेक बनी रहे छे.

सत्ताकांक्षा अने वात्सल्य प्रेमथी रंगायेली जालका पोताना पतिनी छळ कपटथी हत्या करनार सामंत पर्वतराय (हालना राजा) पासेथी पुनः सत्ता प्राप्त करवा जालका बनीने मालणनो वेश धारण करे छे पोनी आकांक्षा माटे, पर्वतराये करेल लीलावती जेवी युवान स्त्री साथेना लगन, यौवन प्रतिष्ठा अेना काम विवश स्वभावनो लाभ लेवा पेतरो रचे छे. पोते राजाने फरी युवान बनाववा सक्षम होवानुं जणावी दे छे. दीर्घदृष्टि वापरीने पर्वतरायना सामंत शकितसिंहने सेनाधिपतिनुं पद अने अेक लाख सोनामहोर आपवानी लालच आपीने तेने पोताना पक्षमां करी

લે છે. અધિકાર ભાવથી હવેથી પોતાને ભાવી રાજમાતા ગણી, તેની જ આજ્ઞાનું પાલન કરવા શક્તિસિંહને કહે છે. પર્વતરાયને મળવા ગયેલી જાલકા પર્વતરાય પાસે પર્વતરાયને ફરી યુવાન બનાવવાની કિંમત રુપે અડધું રાજપાટ માંગી લે છે, અને કરાર પત્ર તૈયાર કરાવી પ્રપંચી જાલકા ખુબ જ યુક્તિ પૂર્વક ચાલ ચાલે છે.

જાદુગરના વેશમાં એક હાથમાં લીલી ડાઢીને બીજા હાથમાં સૂકી ડાઢી લઈ પોતે પર્વતરાયને નજરબંધ કરી તેમને ભ્રાન્તિમાં નાંચી દેવાની છે કહીને પોતાનો પ્રપંચ જાહેર કરતી, ત્યાં આવી ચડેલા રાઈને આ નગરમાં જાદુગર થયાં વિના આરો નથી જણાવતી જાલકા પોતાની મહત્ત્વકાંક્ષા પૂર્ણ કરવા, સિંહાસન પુનઃ પ્રાપ્ત કરવા માલગના વેશ ઉપરાંત જાદુગરણીનો વેશ પળ ધારણ કરી શકે તેમ છે આ રીતે યેન કેન પ્રકારે તેને પોતાના ધ્યેયને પહોંચવું છે. સ્વગત રીતે, છ માસ બાદ સિંહાસનનો અધિપતિ બનાવવાનું રાઈને સંબોધન કરતી જાલકા પૂર્ણપણે પ્રપંચી અને મહત્ત્વકાંક્ષી લાગે છે.

પર્વતરાયના મૃત્યુની ચીસ સાંભળી જાલકા હર્ષમાં આવી, થોડી જ ક્ષણોમાં બધું જ વિચારી નવી યોજના (પર્વતરાયની જગ્યાએ રાઈને ગોઠવવાની) ઘડી નાંચે છે અને પોતાનું ધ્યેય - મહત્ત્વકાંક્ષા સરઠ્ઠતાથી પાર પાડશે તેવું વિચારી, પર્વતરાયના મોત પર દુઃખ અનુભવવાના સ્થાને કુટિલ હાસ્ય કરે છે.

શક્તિસિંહ અને પર્વતરાય ઉદ્યાનમાં આવતા હતા ત્યારે ભૂલથી રાઈના બાળે પર્વતરાયને વીંધી નાચ્યા હતાં. આ સમાચાર સાથે આવેલ શક્તિસિંહ અને રાઈને જાલકા સમય પારચી પોતાની અસલિયત જણાવે છે. અને આત્રી કરવા શક્તિસિંહને રાજમુદ્રા પળ બતાવે છે. સાચી ઓઢ્ઢ પામી ગયેલ શક્તિસિંહ રાઈને હમણાં રાજયાભિષેક કરવાની ના પાડે છે. ત્યારે જાલકા વધુ છ માસ માટે રાહ જોવા તૈયાર થઈ જાય છે અને શક્તિસિંહ પોતાની યોજના જણાવે છે કે, તે કાલે દરબારમાં જઈને જાહેર કરે છે કે કાયાકલ્પ કરવા પર્વતરાય છ માસ માટે ઉદ્યાનનાં ભોયરાંમાં ગયાં છે, અને કોઈને પળ મળવાની મનાઈ ફરમાવી દેવાનું જણાવે છે શક્તિસિંહ સમગ્ર યોજના સમજી જાય છે પળ નીતિવાન રાઈ જાલકાની આ યોજના સમજી શકતો નથી. પોતાની યોજના પાર પડશે તેનો રોમાંચ અનુભવતી જાલકા હર્ષમાં આવીને દુહો લલકારે છે.

શક્તિસિંહ જતો હોય છે ત્યારે જાલકા તેને ડારે છે અને કહી દે છે કે તેને જે જોયું છે, તે જોયું નથી. તોજ જે પદ જોયું નથી એ જોઈ શકશે. આમ શક્તિસિંહ જેવા સમંત ને પળ વશમાં રહીને વર્તવા જણાવે છે. શક્તિસિંહ પર તેનું આધિપત્ય જોવા મળે છે.

બીજી તરફ પોતાના ધ્યેય પ્રાપ્તી માટે કોઈ પળ ધ્વિને સાંચી લે તેમ નથી. જયારે રાઈ આવીને પોતે પર્વતરાયની વિધવા દીકરી મોહિનીને પ્રેમ કરે છે. અને તેની સાથે લગન કરવાનો છે, તેવું જણાવે છે ત્યારે જાલકાને આઘાત લાગે છે કારણ જાલકા રાઈને છ માસ બાદ જુવાન થઈ આવેલ પર્વતરાય રુપે સિંહાસને બેસાડવાની છે. રાઈ, પર્વતરાય રુપે સિંહાસને બેસે તો પર્વતરાયની જુવાનરાણી લીલાવતીને પળ સ્વીકારવી પડે તેમ છે. તેમાં મોહિની તરફનો રાઈનો પ્રેમ વિધ્ન બને તેમ છે. આથી સામ દામ દંડ ભેદની નીતિ અપનાવી જાલકા રાઈને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે નીતિવાન રાઈને, વિધવા જોડે લગન કરી અધર્મ ન આચરવા સમજાવે છે. મહત્ત્વકાંક્ષા માટે અધર્મ આચરી રહી છે, ને પોતાને અધર્મ ન આચરવા કહી રહી છે, તેવી જાલકાના મુખે ધર્મની વાત સાંભળતા રાઈને આશ્ચર્ય થાય છે. જાલકા પળ ઇન્દ્રાસનનું ઉદાહરણ આપીને વેદક જવાબ આપે છે. મોહિની સાથે લગન કરવા કૃતનિશ્ચયી રાઈને જાલકા સમજાવી શકતી નથી. આમ રાઈને સમજાવવામાં નિષ્ફળ ગયેલી જાલકા, મોહિની મળવા આવે છે ત્યારે રાઈના પિતાના હત્તયરાની દિકરી ગણાવી તેને મારી નાચવાની ધમકી આપે છે. રાઈના પ્રેમમાં ગઢાડૂબ મોહિની, જાલકાની આ ધમકીથી ગભરાતી નથી. જાલકા પોતાની આ ચાલ પળ નિષ્ફળ જતા નવી ચાલ પ્રયોજે છે. રાઈ જ પર્વતરાયના હત્યારો છે તેવું મોહિનીને જણાવી, મોહિનીના મનમાં રાઈ માટે ધૃણા જન્માવવા પ્રયત્ન કરે છે અને સાબિતી રુપે ફુગાઈ ગયેલું પર્વતરાયનું સબ બતાવે છે અને તેના નિરાકરણ માટે જાલકા યુક્તિ પૂવૃક સત્યવકતા રાઈને જ પૂછવા જણાવે છે રાઈ મોહિનીને પોતાના સાચા પ્રેમની આત્રી આપી જાલકાની આ યુક્તિ પળ નિષ્ફળ બનાવે છે આ રીતે રાઈ અને મોહિનીના પ્રેમ આગળ જાલકાના બધા જ શસ્ત્રો નાકામયાબ સાબિત થાય છે.

राज खटपटमां दिवान जोरावरसिंह आडो आवतो जणाता जालका तेनी पण हत्या करवानुं कावतरुं घडे छे. जे राइ साधुवेशे आवी निष्कळ बनावे छे. तो जोरावरने मारी नाखवामां अवरोध रुप बननार साधुने पण कटारी काढीने मारवा जाय छे त्यारे राइ पोतानी साची ओळख आपे छे. त्यारे जालका राइने मारी शकती नथी. आम जालका पोताना मार्गमां अवरोध बननारनी हत्या करवा पण तैयार थइ शके तेवी क्रूर महत्त्वकांक्षी छे.

दिवान जोरावरसिंहे करावेली जाहेरात मुजब महाराणी लीलावती ज राइने पर्वतराय तरीके स्वीकार करावी शके तेम होवाथी, लीलावती सिवाय कोइ उपाय नहि बचता, महत्त्वकांक्षी, मुत्सदा, सत्तावाही जालका लीलावतीने पण पोताने वश करवा, तेमज, लीलावतीने पोतानुं महाराणी पद जाळववा गइ कालनी महाराणीने पगमां पाडवा लीलावतीने जाते ज जइने मळवानो निश्चय करे छे. (आ दरम्यान जालकाथी विमुख थयेला शकितसिंह जोडे थयेली सोदाबाजी मुजब मंजरी, लीलावतीने जालकानी साची ओळख आपी दे छे.)

समय पारखी गयेली जालका पण लीलावतीने पोते भूतकाळनी महाराणी तेमज आवतीकालनी राजमापा होवाथी पोताने मानथी संबोधवा जणाव छे. अने राइ ज लीलावतीनुं महाराणी पद जाळवी शके नेम कही दे छे. जालका अने लीलावती वच्चे जबरजस्त वाकयुद्ध चाले छे लीलावती तेने मालण तरीके तेमज पोताना पतिना हत्यारा तरीके ओळखावे छे. पोत क्षत्रियाणी होवाथी राइने पर्वतराय तरीके स्वीकार करी अेक भवमां बे भव करवा तैयार थती नथी. जालका लीलावतीने पोताना प्रभाव नीचे वश करवा मथे छे. लीलावती पण क्षतीयाणी होवाथी जालकाने वश थती नथी. जालका अने लीलावती बन्ने सत्तावाही छे, अधिकार भाव धरावता ह ोय छे. पण बन्नेनी विचारसरणी जुदी जुदी छे, जालका साधन शुद्धिनी परवा करती नथी तो लीलावती नीतिवान छे आथी लीलावती जालका समक्ष राइने पति तरीके नहीं पण दत्तक पुत्र तरीके स्वीकारवानी पोताने राजमाता बनवानी तेमज जालका देशनिकाल करी जायनी शरत मूके छे.

पोताना जीवनध्येय - राइने गादीअे बेसाडवा माटे, जो राइने लीलावतीना दत्तकपु तरीके पण राजगादी मळे ते माटे मुत्सदी, अधिकारभाव धरावती जालका नमतू मुकीने पण शरतनो स्वीकार करे छे अने देशवटो भोगववा नीकळी पडे छे जालका लीलावतीनी शरत स्वीकारे छे तेमां डो. लवकुमार देसाइने पुत्र प्रेम जणाय छे."जयारे बाजी हाथमांथी सरी पडे छे, त्यारे जालका पुत्र प्रेमना कारणे देशवटो भोगववानुंय स्वीकारे छे. जो राइ लीलावतीना दत्तक पुत्र तरीके पण राजगादी भोगवतो होय, तो जालकामां रहेली संवेदनशील माताने ते मंजुर छे." (जालका, असा.सभा बी.आ. १९८६, पृ-६२) आम, डो. लवकुमार देसाइने जालकामां पुत्र प्रेम, संवेदशीलता जणाय छे ते साथे वधु सहमत थइ शकाय तेम नथी. कारण (१) पुत्र प्रेम होय तो कोइपण संवेदनशील मा पोताना अेकना अेक पुत्रने दत्तक आपवा ओछा तैयार थाय. (२) जालका अतिमहत्त्वकांक्षी छे., तेना जीवननुं ध्येय मा राजगादी मेळववानुं छे. आ बाबतो जोता अेवुं कही शकाय के अति महत्त्वकांक्षी, राजगादीनी आकांक्षा धरावती जालका राजगादी माटे पोताना पुत्रने दत्तक पण आपवा तैयार थइ जाय छे.

चिनु मोदी इन्दीरा गांधीमां जालकान पात्र साथे अनुसंधान अनुभवे छे. कृष्ण पछीना कृष्णा ते इन्दीरा गांधी. भारतना अेकय माटे सटोसटनी बाजी खेलनार आ आधुनिक कृष्णाअे साधन शुद्धिनी नही पण ध्येय सिद्धने ध्यानमां राखी हती.जालकामां खूब टूकापटमां मने आ वृत्ति लागी. लेडी मेक बेथनी जेम जालका पण साधन शुद्धिनो आग्रह राखती नथी. (जालका, अ.सा.सभा, बी. आ. १९८६, पृ-११) आम, दामदार लागती, सत्ता मेळववा प्रपंच करती, शकितसिंह जेवा सामंतने डारती वशमां राखती पोताना ध्येय माटे साधन शुद्धिनी परवा न राखती, तेमज विश्न रुप बननारने साम दंड भेद नीति अपनावी दुर करनार, अधिकार भावनी भावना धरावती, पुत्र प्रेममां आंधळी बनी जती जालका छेवटे करुणीतकामां धकेलाइ जती जालका आधुनिक गुजराती नाटकोमां अधिकारपरस्त नारीनुं नमूनेदार चरित्र बनी रहे छे.

Dr. Hitesh Gandhi

M.Phil., Ph.D. , Supervising Teacher for Ph.D. and Associate Professor Ratansinhji Mahida College, Rajpipla, Gujarat.